

ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА ФИЛИПЧАКА НА ПОСАДІ ВЧИТЕЛЯ НАРОДНИХ ШКІЛ

А *Висвітлені дитячі роки Івана Филипчика, роки навчання у Сяноцькій гімназії, Станіславській чоловічій учительській семінарії, Вищих учительських курсах у Львові та роки, що припадають на педагогічну діяльність на посаді вчителя народних шкіл.*

Ключові слова: Іван Филипчик, Галичина, вчительська семінарія, учительські курси, педагогічна діяльність, народні школи.

Ігор Зубрицький, Ігор Гриник. Деятельность Ивана Филипчика на должности учителя народных школ.

А *Освещены детские годы Ивана Филипчика, годы учёбы в Сяноцкой гимназии, Станиславской мужской учительской семинарии, Высших учительских курсах во Львове и годы, приходящиеся на педагогическую деятельность в должности учителя народных школ.*

Ключевые слова: Иван Филипчик, Галичина, учительская семинария, учительские курсы, педагогическая деятельность, народные школы.

Igor Zubrytskyi, Igor Hrynyk. Ivan Fylypchak's teaching activities in public schools.

S *The article tells about the years of Ivan Fylypchak's childhood, the years of his studying at high school in Sianok, Stanislaviv male teachers' seminary and Higher courses for teachers in Lviv, the years of teaching in public schools.*

Key words: Ivan Fylypchak, Galicia, teaching activities, public schools, Higher courses for teachers, teachers' seminary.

Постановка проблеми та аналіз актуальних досліджень. Іван Филипчик належить до тих видатних українських постатей, які не тільки натхненною педагогічною, науковою, літературною працею виховували підростаюче покоління, а й дбали про піднесення національної свідомості всього українського населення Галичини у важких умовах відсутності власної держави та штучної територіальної розмежованості України.

Характеризуючи історіографію питання, варто зазначити, що за життя І. Филипчика, за винятком видавничих передмов і коротких рецензій-анотацій, його творчість залишалася практично неосмисленою. Лише діаспорні перевидання його історичних повістей у 80-х рр. ХХ ст. спричинили низку публікацій у заокеанській україномовній періодиці. У статтях М. Лози, В. Луцева, І. Дибко-Филипчак, О. Копач, Р. Кухара [1, с. 78] наголошувалося на важливості повернення до літературного вжитку творів І. Филипчика, «які несуть високі ідеї державної незалежності і соборності України, які необхідні для виховання молодого покоління українців...» [2, с. 164].

На території нашої держави в часи радянського періоду ім'я галицького освітянина тривалий час було замовчуване і практично зникло з наукового обігу. Тільки з початку 90-х рр. ХХ ст. життєвий шлях, науковий доробок і творча спадщина І. Филипчика стали об'єктом зацікавлення низки науковців і громадських діячів, які, окрім публікацій у періодичних виданнях, доклали значних зусиль щодо пошуку й перевидання його художніх і наукових творів. Серед них можна назвати В. Горняткевича, В. Добрянського, В. Семчишина, О. Леськіва, Я. Радевича-Винницького та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що окремі аспекти багатогранної діяльності І. Филипчика протягом останнього десятиліття вивчали й нині вивчають дослідники та науковці, зокрема Р. Данчин, Б. Денисюк, В. Кирилич, Т. Мацковська, Л. Рондяк, Л. Славич, П. Сорока та ін. Окремо треба виділити низку публікацій і дисертаційне дослідження Г. Савчин [3], яка на основі широкого фактичного матеріалу проаналізува-

ла педагогічні погляди та культурно-освітню діяльність українського педагога, письменника та громадського діяча.

Проте, попри численні публікації, навіть у довідниковій літературі зустрічаються неточності та прогалини, що стосуються окремих сторінок життя, навчання та діяльності І. Филипчика. З огляду на зазначене **метою** даної статті є аналіз процесу становлення його як педагога та формування професійної майстерності в процесі навчання та діяльності на посаді вчителя народних шкіл.

Виклад основного матеріалу. Іван Пилипович Филипчик народився 27 січня 1871 р. у селі Лішня Сяноцького повіту Галичини (сучасна територія Польщі) в селянській багатодітній родині.

Раннє дитинство Іван провів у рідному селі, де закінчив «одноклясову» 4-ступеневу народну (людову) школу. У початковій школі Іван Филипчик проявив неабиякі здібності до навчання, внаслідок чого його батько, Пилип Филипчик, прийняв рішення про продовження освіти сина у Сяноцькій гімназії.

Під час навчання у гімназії Іван Филипчик пережив велику особисту трагедію. 12 липня 1885 року у 37-річному віці несподівано загинув його батько, залишивши сиротами, окрім Івана, ще шестеро дітей. Згадуючи цей період, І. Филипчик писав, що його матері радили забрати його із гімназії, але «вона й слухати не хотіла...» [5, с. 21].

У 1889 році Іван Филипчик закінчив Сяноцьку гімназію і продовжив навчання у Станіславській (сучасний Івано-Франківськ) чоловічій учительській семінарії, куди вступив, за його висловом, з метою «серед темряви простити шлях просвіті» [6, с. 14] народу.

9 липня 1891 року Іван Филипчик, один з не багатьох, з успіхом витримав «іспит зрілості» в учительській семінарії, про що згодом з гордістю згадував: «До іспиту зголосилося 21 кандидатів, а іспит видержало 5 учеників, 8 мало поправку, решта пропало!» [7].

Відразу після закінчення семінарії, І. Филипчик вирушив до містечка Гвіздець Коломийського повіту, де

мешкав брат його покійного батька, Онуфрій Филипчак. Попри те, що він мав п'ятеро власних дітей, завжди опікувався Іваном і підтримував його як рідну дитину. Проживав О. Филипчак у містечку Кулачківці коло Гвіздеця, де працював у суді. До слова, як вказує дослідник П. Сорока, взаємини Івана Филипчака зі стрийком – це особлива сторінка у його життєписі. Онуфрій Филипчак замінив йому батька, став його духовним наставником та мудрим порадиником. Допомогає не тільки матеріально, а й порадами, підтримував у тяжкі хвилини життя [5, с. 21].

У Кулачківцях була велика школа, в якій навчалось понад 200 дітей, але вчитель був один. Виконуючи свою обіцянку, яку попередньо дав стрийкові, підготувати двох його молодших синів 6 та 8 років до гімназії, Іван Филипчак звернувся до єдиного місцевого вчителя Матія Кушилика з проханням про працевлаштування у цій школі. Як згадує І. Филипчак: *«Кушилик незвичайно зрадив цим проектом, але сумнівався в його переведення і сповнення, позаяк, в тих часах був незвичайний брак учителів, великі села і деякі містечка як Гвіздець, Обертин, не мали цілком школи, задля браку кваліфікованих учителів, бо скінчені семінаристи часто дезертували з учительства, позаяк воно було нужденно, винагороджуване»* [7]. Його спостереження щодо браку вчителів підтверджується тогочасними статистичними даними. В офіційному звіті ц.-к. (цісарсько-королівської) Крайової шкільної ради в Галичині на 582348 дітей у 1881–1882 рр. припадало 4201 учитель, тобто 140 дітей на одного вчителя. У 1895 р. не вистачало 609 учителів і 453 школи були закриті [4, с. 26].

Попри побоювання М. Кушилика, І. Филипчак був прийнятий на посаду безплатного практиканта у Кулачківцях, а вже через тиждень отримав на руки другий наказ про своє зарахування на посаду вчителя з річним окладом у 270 злотих і 10% надбавкою на винаймання житла [7].

Уже з перших днів своєї педагогічної діяльності він зарекомендував себе як непересічний педагог і творча особистість, оскільки намагався впроваджувати найновіші наукові методи навчання, з якими познайомився у семінарії. І. Филипчак дуже скоро завойовує любов учнів, особливо у старших 15–20-літніх, що проходили *«доповнюючу»* науку два рази на тиждень, оскільки *«цими дітьми займався широко і мав великі успіхи»* [7]. Для того, щоб зробити уроки цікавими, він почав навчати їх церковного та світського співу, запровадив заняття з історії, географії та астрономії. Окрім цього, давав і практичніші знання: наприклад, як добре щепити плодові дерева, як економніше вести домашнє господарство тощо [7].

Однак, такий ентузіазм молодого вчителя, викликав нерозуміння з боку його старшого колеги М. Кушилика. *«Коли я радився його...якої ужити методи, то мій управитель висміявся з мене... Це на мене робило удручаюче вражіння. Я вийшов зі школи з ідеалами для праці над народом, а тут трафив на щось противного, котрий мої ідеали висміяв, або байдужо на них махав рукою...»* [7].

На щастя, молодий педагог познайомився із небайдужими до вчительської праці колегами із сусідніх сіл, Василієм Барничем та Іваном Кисілевським. Особливо велике враження справив на нього «знаменитий педагог з Божої ласки» В. Барнич, який *«ціле своє «я» обернув на службу школі і дітям»*. І. Филипчак із захопленням описує його методику роботи та вміння проводити лекції. Але найбільше, чим В. Барнич заімпонував молодому колезі, – велика приватна бібліотека, яку він утримував вдома, *«в якій були переважно самі наукові твори, в язи-*

ках пруським, польським, німецьким, російським тощо, з обсягу історії, історії церкви, церковного права, славістики» [7].

Двадцятирічний І. Филипчак на ґрунті любові до книжок швидко знайшов спільну мову із В. Барничем, часто бував у нього вдома та отримав можливість користуватися з його книгозбірні. На цьому ж ґрунті, він заприятелював зі старшим від себе на 6 років Володимиром Левицьким, сином греко-католицького пароха з Кулачківця. В. Левицький, молодий теолог, за переконаннями москвофіл, почав навчати І. Филипчак російської мови та давав йому читати російськомовну літературу, переважно додатки до журналу «Нива», який виходив у Петербурзі, журнал «Галицька Русь» та «Галичину». Однак, як зазначає І. Филипчак у своїх споминах, ця література зовсім не припала йому до душі, оскільки в цей період він перебував в процесі осмислення та кристалізації своєї української національної ідентичності.

Виходець із спольщеного села, Филипчак українську мову почав уперше вивчати лише у Сяноцькій гімназії [8]. На жаль, учителі української мови з гімназії та з учительської семінарії не змогли прищепити йому любові до рідної мови, оскільки самі не володіли нею досконало [7].

Тільки пізніше, працюючи у школі із українськими дітьми, Филипчак поступово відчув провину за те, що добре не знає ні культури, ні звичаїв, ні історії рідного народу.

У травні 1893 року його було переведено на роботу в школу до сусіднього містечка Гвіздець. Директором цієї початкової школи був Теодор Маринович, польський шовініст. Між ними, з перших ж днів, виник конфлікт, зумовлений мовним питанням. Попри те, що більшість дітей, які відвідували цей заклад були українцями, директор Т. Маринович, примусово насаджував польську мову викладання. Такий підхід до справи глибоко обурював І. Филипчак, і він неодноразово домагався справедливості для українських дітей і гостро критикував дії управителя закладу. *«Коли я на конференціях домагався руських промов, писання протоколів по руськи, руських викладів по клясах... Мартинович про те все доніс до інспектора Говорки до Коломиї, про що я довідався від секретаря, і сам читав ці доноси на власні очі!!!»* [7].

Суперечності, що виникли з директором Т. Мариновичем, призвели до того, що І. Филипчак через два місяці праці у Гвіздуку був вимушений перейти на посаду вчителя у незакінчену школу в село Малі Гвіздки. Однак його відхід зі школи не зупинив колишнього директора у бажанні помститися молодому педагогу, і він й надалі продовжував скаржитись до Коломиї, вимагаючи тепер повернути Филипчак назад, мотивуючи нову позицію тим, що школа ще не закінчена та перебуває у стані ремонту. На щастя, І. Филипчак, маючи вже обов'язкові два роки педагогічного стажу, після звернення до Окружної шкільної ради офіційно отримав місячну відпустку та *«подався до іспиту кваліфікаційного, який відбувся при кінці місяця вересня»*. Даний кваліфікаційний іспит давав можливість І. Филипчаку отримати постійне місце праці на посаді вчителя народних шкіл та остаточно позбутися *«такого денунціята, яким був Мартинович»* [7].

По закінченню відпустки, яка завершилася успішною здачею кваліфікаційного іспиту, він повернувся у відремонтоване приміщення школи і приступив до роботи *«яко самостійний учитель однокласової школи в Гвіздки Малім»* [7].

На новій посаді, будучи єдиним учителем, І. Филипчак з головою поринув у роботу. *«Рано учив я третій і*

четвертий степені науки (3, 4, 5, 6 рік) – а пополудни перший і другий степені! Фрекфенція була відповідна, рано ходило 40–50 дітей, по обіді 70–80» [7]. Та, попри свою завантаженість, він не перестає працювати над собою та настирливо займається самоосвітою. Особливо цікавили його книжки з історії, бо «з малку мав нахил до історії – із цього предмету і в гімназії і в семінарії мав всегда відличну ноту, ті науки мені імпонували». Филипчак зав'язав дружні відносини із місцевим парохом о. Вікентієм Дзюбаковським, який мав добротну приватну книгозбірню. Окрім цього, о. Дзюбаковський, українець за походженням, будучи інтелігентною, освіченою людиною, випишував німецькі журнали, зокрема «Neu – Freie Presse», сам багато читав, тому після кожної прочитаної книги Филипчаком дискутував з ним щодо її змісту. Диспути із місцевим парохом остаточно переконали І. Филипчак в необхідності здобуття подальшої освіти.

Ще одне випадкове знайомство допомогло молодому вчителю отримати доступ до домашньої бібліотеки графа Станіслава Дідушицького, який мав обійстя у Малому Гвіздці. Він заприятелював з його управителем п. Мойсевичем, який «позволив мені користати по тиху з двірської бібліотеки, яка у польського графа, була дуже велика» [7].

У червні 1895 року І. Филипчак уніс прохання до Крайової шкільної Ради про подання його кандидатури на конкурс для вчителів народних шкіл, який давав можливість після здачі екзаменів з історії, географії та польської мови, вступити на Вищі учительські курси у Львові.

Наприкінці літа І. Филипчак отримав неофіційну звістку від свого стрийка Онуфрія, який на той час уже проживав у Львові, про те, що на курси його не прийнято. Однак, за сприяння відомого українського професора Маріяна Ломницького, молодий учитель був зарахований на навчання.

Наприкінці серпня 1895 року І. Филипчак отримав наказ про зарахування його на вищі учительські курси та «декрет» про призначення на посаду вчителя у Львівській школі імені Адама Міцкевича. Він зумів стати найкращим студентом на курсі та всі випускні екзамени здав на відмінно. Причиною такого успіху була добра базова освіта, яку він отримав у гімназії та учительській семінарії, і самоосвіта, якою він наполегливо та систематично займався, перебуваючи на посаді сільського вчителя: «...будучи чотири роки учителем в Гвоздецькій районі, я історії не випускав з рук, тим більше, що многи історичних творів прочитав... Так само наука географії не справляла мені великої труднощі... Література польської мови і граматики ішла мені рівнож як по маслі... Науки педагогічні рівно ж не справляли мені ніякої труднощі, я любив слухати викладів, розумів їх добре, бо мав доброго професора в семінарі Юрія Турчинського, людину високообразовану» [7].

Паралельно із навчанням на вищих учительських курсах, І. Филипчак записався до університету та додатково «ходив на виклади професорів історії Фінкля і Шараневича, географії професора Романа і укр. літератури проф. О. Огоновського...» [7].

Здавши випускні екзамени з відзнакою, Филипчак був спрямований на роботу поблизу Львова у містечко Комарно, звідки й надалі їздив на навчання в університет.

30 серпня 1896 року І. Филипчак прибув до нового місця праці та зголосився до директора школи Аполінара Домбровського. Його чекали з великим нетерпінням, оскільки добра слава про нього як здібного молодого вчителя зі Львова, який прекрасно здав випускні ек-

замени, випередила його. Цьому посприяв шкільний інспектор д-р Кароль Фалькевич, з яким І. Филипчак познайомився у Львові. А. Домбровський та К. Фалькевич, як прекрасні спеціалісти та добрі організатори, переймаючись освітніми справами в цілому, організували педагогічне товариство (польське) з метою надання методичної та практичної допомоги народному у Рудецькому повіті. Вони ввели у практику загальнообов'язкові щомісячні вчительські зустрічі щоразу в іншій місцевості, де читали тематичні лекції на педагогічну тематику, «по котрій була не раз дуже оживлена дискусія педагогічна на дану тему, яка тягнулася через кілька годин», з чого скористалися молоді вчителі, у тому числі й І. Филипчак. З часом до просвітницької роботи залучили і самого Филипчак, і він часто, за дорученням старших колег, виступав із доповідями на педагогічних зустрічах.

Працюючи у Комарно, І. Филипчак проявив себе як чудовий педагог, за що був відзначений похвальним декретом із Крайової шкільної Ради. На таку високу оцінку він заслужив передусім за творчий підхід до викладання географії та історії, що відзначив у своєму звіті Крайовий шкільний інспектор Дністрянський [7].

20 серпня 1898 року за високі заслуги І. Филипчак отримав підвищення та переведення на нову посаду у місто Самбір, де відкрилася вчительська семінарія. «Радість моя була велика, – згадує пізніше Филипчак, – я підскакував о ціле небо високе в суспільнім становищі!! Я зівстав перенесений зі стану краєвого на стан державний до середньої школи. На мене зачали вже інакше дивитись навіть на приходстві, титулували вже мене «пане професор», а не пан учитель... Я зівстав піднесений до ряду людей, котрі покінчали в правильний спосіб університет, і засідав з тими людьми в однаковій мірі при однім столі» [7].

Від 1898 року розпочався практично новий етап у житті І. Филипчак, який нерозривно пов'язаний із галицьким містечком Самбір, де він яскраво розкрився та зреалізував себе, окрім педагогічної діяльності, як талановитий науковець, письменник і культурно-громадський діяч.

Висновки. На дитячі та юнацькі роки І. Филипчаку випала не легка, але цікава доля. З одного боку, мізерні сімейні статки, постійне безгрошів'я, втрата найріднішої людини – батька, а з іншого – підтримка з боку родини, навчання у Сяноцькій гімназії, здобуття освіти у Станіславській чоловічій учительській семінарії, Вищих учительських курсах у Львові, відвідування лекцій у Львівському університеті, професійна діяльність на посаді вчителя народних шкіл і послідовна праця над собою через наполегливу самоосвіту. Усе це мало вирішальне значення для формування особистості молодого вчителя, вихідця зі спольщеного села на Лемківщині, заклало основи його національного світогляду та становлення як громадянина-патріота.

📖 Література

1. Денисюк Б. Образ давньоукраїнської держави і суспільства у творчості Івана Филипчак / Богдан Денисюк // Слово і час. – 2006. – № 2. – С. 78–84.
2. Радевич-Винницький Я. Іван Филипчак: доля українського інтелігента / Ярослав Радевич-Винницький // Филипчак І. Анна Ярославна – королева Франції. – Дрогобич, 1995. – С. 153–169.
3. Савчин Г. М. Педагогічні погляди та культурно-освітня діяльність Івана Филипчак: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Галина Миронівна Савчин ; Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. – Дрогобич, 2012. – 16 с.
4. Савинець В. К. Іван Франко і сучасна йому педагогічна думка в Галичині / В. К. Савинець. – Л. : Вид-во Львів. ун-ту, 1961. – 100 с.
5. Сорока П. Іван Филипчак: літературний портрет / Петро Сорока. – Тернопіль : Джура, 2001. – 488 с.
6. Филипчак І. Школа в Стрільбичах. Нарис з історії шкільництва / Іван Филипчак. – Л. : Бібльос, 1998. – 72 с.
7. ЦДІА України у Львові. – Ф. 309. Наукове Товариство Шевченка. – Спр. 1936. Филипчак І. Спомин педагога за 40 літ учительської служби від 1891 – 1931 року. – 131 арк.
8. Филипчак І. З історії села Лішні Сяницького повіту / Іван Филипчак. – Л. : Б. в., 1928. – Відбр. із "Записок НТШ". – Т. 149. – 32 с.